

УДК 376.58

DOI 10.32755/sjeducation.2021.02.126

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ

Пахомов Ілля Володимирович, викладач центру професійної освіти,
*Територіально відокремлене відділення «Білоцерківська філія Академії
Державної пенітенціарної служби»,
(Київська обл., м. Біла Церква, вул. Кожедуба, 333,
e-mail: pahomov.ilya@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-6101-9384*

Стаття присвячена аналізу міжнародного досвіду духовного виховання засуджених. Зроблено висновок про наявність у більшості розвинених країн світу капеланської служби в кожній пенітенціарній установі, де капелани виконують як богослужбові, так і позабогослужбові (соціальні) функції.

***Мета статті** – аналіз особливостей духовного виховання засуджених у розвинених країнах світу.*

***Методологія статті:** порівняльний аналіз.*

***Результати.** Адміністрація пенітенціарних установ досліджуваних країн світу в цілому реалізує право засуджених на релігійну діяльність. Духовно-просвітницьку роботу з ними здійснюють в'язничні капелани різних Церков. Вони не тільки проводять богослужіння, але й беруть участь у соціальних програмах. Для засуджених різних віросповідань запрошують представників їх релігійних конфесій.*

***Практичне значення** здобутих результатів полягає у застосуванні міжнародного досвіду в розбудові капеланської служби пенітенціарних установ України.*

***Значення (оригінальність).** Наукове значення дослідження полягає в узагальненні результатів духовного виховання засуджених у 41 розвиненій країні світу.*

***Ключові слова:** духовне виховання, засуджені, міжнародний досвід, в'язничні капелани, релігійні організації.*

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF SPIRITUAL EDUCATION OF CONVICTED PERSONS

Pakhomov Illia, Senior lecturer of of vocational education center,
*Territorially Separate Branch “Bila Tserkva Branch of the Academy
of the State Penitentiary Service
(333, Kozheduba St., 09100, Ukraine, Bila Tserkva,
e-mail: pahomov.ilya@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-6101-9384*

The article is devoted to the analysis of the international experience of spiritual education of convicts. It is concluded that in most developed countries of the world there is a chaplaincy service in every correctional institution, where chaplains perform both liturgical and non-liturgical (social) functions.

***The purpose of the article** is to analyze the features of spiritual education of convicts in developed countries.*

***Methodology.** The article has the comparative analysis.*

***Results.** The administration of correctional institutions of the studied countries of the world promotes the right of convicts to religious activity. Spiritual and educational work with them is carried out by prison chaplains of various Churches. They not only worship, but also participate in social programs. Representatives of their religious denominations are invited for convicts of different religions. In most countries, prison chaplains perform both liturgical and non-liturgical (social) functions.*

***Practical implication.** International experience of convicts' spiritual education can be used to create a national chaplain service in Ukraine.*

***Value (originality).** Manifested in the analysis of the experience of convicts' spiritual education in 41 developed countries.*

***Key words:** spiritual education, convicts, international experience, prison chaplains, religious organizations.*

Постановка проблеми. Останнім часом діяльність релігійних організацій у виправних установах України набуває все більш системного і стійкого характеру. Наявність великої кількості засуджених, що потребують духовної підтримки, зростання ролі релігії в повсякденному житті виправних установ вимагає продовження і зміцнення співробітництва між релігійними організаціями та адміністрацією установ. Відродження споконвічних традицій душпастирської опіки в місцях позбавлення волі позитивно впливає на морально-психологічну обстановку в них, сприяє установленню взаємин партнерства між персоналом і засудженими щодо їх виправлення та морального виховання.

Важливим питанням взаємодії релігійних організацій та ДКВС України є юридичне забезпечення статусу в'язничних капеланів. З цією метою 14 травня 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах і установах, що належать до сфери управління ДПтС України» №419-VIII [1].

В умовах реформування української пенітенціарної системи особливої актуальності набувають завдання пошуку нових ме-

тодів та форм духовного виховання засуджених, які можуть бути впроваджені в Україні. Для цього надзвичайно важливим та актуальним є вивчення досвіду інших країн, можливість його адаптації до реалій України, аналіз проблемних питань, які можуть виникати при цьому, та можливих шляхів їх вирішення.

Безумовно, існують відмінності в соціально-економічному та політичному розвитку кожної держави, однак проблеми виправлення і ресоціалізації засуджених, їх соціальної адаптації, запобігання пенітенціарному й постпенітенціарному рецидиву загальнопоширені. Дослідження та узагальнення світового та особливо європейського досвіду духовного виховання засуджених є безумовною передумовою можливості використання кращих позитивних практик у діяльності вітчизняної пенітенціарної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості міжнародного досвіду соціально-виховної роботи із засудженими розглядалися М. С. Пузирьовим [2], О. С. Третяк та С. О. Чебоненко [3], але особливості міжнародного досвіду духовного виховання засуджених залишаються недостатньо дослідженими.

У межах нашої статті визначаємо **мету** – проаналізувати особливості духовного виховання засуджених у розвинених країнах світу.

Виклад основного матеріалу. Християни сумлінно та самовіддано виконували настанову апостола Павла: «Пам'ятайте в'язнів, якби і ви були з ними в узах, і страждених» (Євр. 13,3). Історія в'язничного капеланства розпочалася ще у IV ст. н. е., коли піклування про в'язнів стало обов'язком християнського духовенства. I Вселенський Нікейський собор (325 рік) заснував християнську організацію Procuratores Pauperum (піклування про бідних, бідолашних), члени якого були зобов'язані відвідувати тюрми, клопотатися про звільнення невинних, забезпечувати, в разі необхідності, одягом та всіма засобами судового захисту, здійснювати духовний супровід.

У середньовіччі в'язничне капеланство було вже нормою в європейських в'язницях. Ним займалися не тільки духовенство (до XVI ст. – лише католицьке, з XVI ст. – також і протестантське), але й громадські організації мирян.

Одним з перших інститутів такого типу стало створене в 1506 році в Генуї «Товариство для нагляду за тюрмами», діяльність якого абсолютно не залежала від державної влади і мала суто філантропічний характер. У 1541 році в Мілані за ініціативою герцога Карла V була створена «Колегія піклувальників про тюрми». Крім філантропічної діяльності, колегія підготувала значну кількість пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання та практичного поліпшення тюремної справи у герцогстві. В роботі колегії брав активну участь міланський кардинал Карл Барромеус, що дало можливість поєднати у цьому напрямку зусилля як світських осіб, так і духовенства.

У 1636 році чернець-бернардинець Мобільйон розробив проєкт влаштування тюрми, розрахованої на пробудження в душах злочинців каяття, який передбачав належні умови для життя, роботи і навіть, садок для прогулянок. Кожному засудженому видавалася Біблія, він мав можливість регулярно відвідувати церковні служби, сповідатися та причащатися.

Інша духовна особа – священник Клавдій Бернард, який особисто переніс тягар тюремного життя, виступав захисником інтересів засуджених. Усе своє життя він присвятив турботам про покращення матеріального та морального стану ув'язнених і його глибоко християнська діяльність знаходила всіляку підтримку в суспільстві.

На базі ідей Мобільйона і Клавдія Бернарда за ініціативою папи Климента IX (понтифікат 1704–1735 рр.) був відкритий виправний дім святого Михайла для малолітніх злочинців, які вдень працювали при повному мовчанні, а на ніч розводилися по окремих келіях. У 1766 році тюрма такого типу була побудована в Мілані, а в 1772 році за ініціативою графа Віконта Білена XIV – в Генуї.

Ідеї в'язничного капеланства з Європи були перенесені в Америку. В Північно-Американських штатах у 1776 році в Філадельфії було засноване перше тюремне товариство за ініціативою релігійної громади квакерів, під впливом якого відбувся перегляд кримінальних законів, зведене до мінімуму застосування смертної кари.

У кожному рішенні міжнародних тюремних конгресів (1845 рік – Франкфурт-на-Майні, 1846 рік – Брюссель, 1856–1857 рр. – Франкфурт-на-Рейні, 1871 рік – Цинциннаті, 1872 рік – Лондон, 1878 рік – Стокгольм, 1885 рік – Рим, 1890 рік – Санкт-Петербург, 1895 рік – Париж, 1900 рік – Брюссель, 1905 рік – Будапешт, 1911 рік – Вашингтон) зазначалось про необхідність духовного виховання засуджених.

Наприклад, французький пенітенціарист Алексіс Клерель де Токвіль вважав, що «ніяка могутність людська не може порівнятися з релігією у справі виправлення злочинців: усе майбутнє виправної реформи залежить винятково від неї» [4, с. 100].

Його співвітчизник Мішель де Лафарелль погоджувався з ним: «Релігійний елемент складає найбільш відомий і розповсюджений засіб виправлення засуджених. Неодноразові релігійні повчання мають за мету, наскільки можливо, пробудити в серцях засуджених почуття обов'язку» [4, с. 100].

Інший француз – пенітенціарист Теодор Обанель зазначав: «Було б справжньою помилкою вважати релігійний і моральний вплив сторонньою справою в пенітенціарній тюрмі, рівно як шкодувати про марно втрачений на це час» [4, с. 100].

Німецький юрист професор Карл Міттермайер вважав, що «релігія і особистий вплив священника або пастора, розумного, прихильного і освіченого, може бути дієвим засобом морального виправлення ув'язнених» [4, с. 101].

З ним погоджувався англійський пенітенціарист Джон Говард: «Засудженому необхідно надати релігійну освіту і виправити норови для його власної користі і для користі суспільства» [4, с. 101].

Одне з рішень міжнародного тюремного конгресу у Цинциннаті (1871 р.) проголошує: «Із факторів виправлення релігія є першою за своїм значенням, оскільки вона має великий вплив на душу і життя людини. Ми впевнились у бездіяльності всіх виправних заходів, крім тих, які засновані на релігії, оживлені й одухотворені її силою. Марно застосовувати різноманітні репресивні і примусові заходи, якщо душа і совість, на які не діє сила зовнішнього примусу, залишаються нечуттєвими. Релігія – єдина сила, здатна протистояти збудженню, що підриває моральні сили людей з могутніми пристрастями, які поміщені до тюрми» [4, с. 101].

У 1976 році у США колишнім засудженим Чарльзом Колсоном була створена Міжнародна Асоціація тюремного служіння. Нині ця організація об'єднує національні організації в більш ніж 115 країнах світу, до її складу входять понад 100 тис. служителів. Вона є найбільшим у світі об'єднанням національних християнських тюремних служінь.

Сучасні міжнародні нормативно-правові документи, які регламентують душпастирську опіку засуджених та осіб, які тримаються під вартою, визначають їх невід'ємне право на свободу віросповідання. До них відносяться насамперед: правило 46 Європейських пенітенціарних правил та правила 65 та 66 Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими [5; 6]. Вони надають кожному засудженому право на релігійну діяльність: зустрічі з представниками релігійних організацій, можливість брати участь у богослужіннях, духовно-просвітницьких заходах.

З метою аналізу міжнародного досвіду духовного виховання засуджених нами було проаналізовано офіційні сайти пенітенціарних служб та пенітенціарне законодавство 41 країни світу. Переважну більшість їх становили країни Європи (33 країни). Також ми розглядали духовне виховання засуджених США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню та Японії.

Аналіз офіційних сайтів пенітенціарних служб та пенітенціарного законодавства зазначених країн показав, що в кожній з них функціонує служба в'язничних капеланів, які не тільки проводять богослужіння, але й беруть участь у соціальних програмах. Також вони ведуть облік релігійних засуджених і запрошують для них представників їх релігійних конфесій.

Лише у третині досліджуваних країн (39 %) в'язничний капелан лише один. Він здійснює духовно-просвітницьку роботу із більшістю релігійних засуджених пенітенціарної установи. Для засуджених інших релігійних конфесій він організовує зустрічі з представниками їх релігійних організацій. Також він бере участь у соціальних, психологічних та просвітницьких програмах (відновлення соціальних зв'язків, підтримка засуджених у кризові періоди, профілактика самогубств засуджених, морально-просвітницькі заходи).

Серед таких країн насамперед варто назвати Австрію, Бельгію, Ірландію, Іспанію, Італію, Португалію, Угорщину, Францію, де в кожній пенітенціарній установі є штатний капелан – священнослужитель Римо-католицької Церкви. В деяких країнах (Греція, Болгарія, Грузія, Косово та Сербія) капелан є священнослужителем Православної Церкви, у Норвегії та Швеції – пастором Лютеранської (Євангелічної) Церкви, у Туреччині – мусульманським священнослужителем.

Але у більшості досліджуваних країн (61 %) в'язничних капеланів кілька. Кожен з них здійснює духовно-просвітницьку роботу із засудженими власної конфесії. Вони також беруть участь у соціальних, психологічних та просвітницьких програмах, які є у пенітенціарній установі.

Серед них насамперед варто назвати Албанію, Велику Британію, Данію, Ісландію, Латвію, Литву, Нідерланди, Німеччину, Польщу, Румунію, Словаччину, Словенію, Хорватію, Чехію, Швейцарію, Австралію, Канаду, Нову Зеландію, Південну Корею, Тайвань та Сінгапур, де один з в'язничних капеланів – священнослужитель Римо-католицької Церкви.

У деяких країнах (Албанія, Естонія, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Хорватія, Чехія) один з капеланів є священнослужителем Православної Церкви.

У низці країн (Данія, Естонія, Ісландія, Латвія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Швейцарія, США) один з в'язничних капеланів є пастором Лютеранської (Євангелічної) Церкви. Священнослужителі Англіканської Церкви є в'язничними капеланами у Великій Британії, Австралії та Новій Зеландії.

Враховуючи значну частку засуджених-іноземців в країнах Європи (Швейцарія – 72 %, Австрія – 55 %, Греція – 53 %, Бельгія – 44 %, Італія – 33 %, Норвегія – 31 %, Данія – 29 %, Іспанія – 28 %, Німеччина – 24 %, Франція та Швеція – по 22 %), більшість з яких сповідують іслам, виникає проблема задоволення їх релігійних потреб [7]. Для них в'язничні капелани запрошують священнослужителів-мусульман. Але капелани-мусульмани є лише в Албанії та Туреччині.

У деяких країнах Азії (Південна Корея, Японія, Тайвань, Сінгапур) обов'язки в'язничних капеланів виконують буддійські ламы, а в Японії – також священнослужителі синтоїзму.

У деяких країнах світу (Австралія, Нова Зеландія, США, Канада) серед засуджених можуть бути аборигени. За їх бажанням в'язничні капелани можуть запрошувати духовних лідерів їх племен.

З нерелігійними засудженими Нідерландів та Німеччини працюють нерелігійні капелани (так звані «гуманісти»), які надають духовну допомогу засудженим на основі загальнолюдських моральних цінностей.

Представники новітніх протестантських течій (Євангельські Християни-баптисти, Християни Віри Євангельської-п'ятидесятники, Адвентисти Сьомого Дня, Свідки Іегови та ін.), як правило, не мають власних релігійних капеланів у пенітенціарних установах, але можуть запрошуватися в'язничними капеланами на прохання засуджених.

На наш погляд, найбільш розвинутою є капеланська в'язнична служба Великої Британії, де духовно-просвітницьку роботу із засудженими проводять в'язничні капелани, як правило, священнослужителі Римо-католицької Церкви та Англійської Церкви. Для засуджених інших віросповідань запрошують представників інших релігійних конфесій (насамперед мусульман та неопротестантів).

Команди в'язничних капеланів надають різноманітні релігійні послуги в пенітенціарних установах Великої Британії. Капелани виступають у ролі позитивних моделей для наслідування і підтримують засуджених у особливо важкі часи. Команда капеланів надає не лише релігійні послуги, а й проводить заняття, що стосуються різних актуальних питань: втрати, емпатії жертві, розвитку життєвих навичок. Також капелани беруть участь у «днях сім'ї», під час яких засуджені зустрічаються зі своїми рідними.

У Великій Британії з 1779 року в кожній пенітенціарній установі повинен бути священник Англійської Церкви, яка у цій країні є державною. З того часу капелан є штатним працівником в'язниці та державним службовцем. З 1863 року до капеланів

почали приймати також і священників Римо-католицької Церкви. До команди капеланів можуть входити також представники інших конфесій. Але оплата праці запрошеного капелана здійснюється тоді, коли в УВП більше 10% релігійних засуджених його конфесії [8, с. 112.]

Головний капелан Великої Британії носить сан архідиякона, в нього є заступники по регіонам, представники Англiканської Церкви та Римо-католицької Церкви. Він є державним службовцем, тобто представляє інтереси насамперед держави. Крім того, в Англiканській Церкві є єпископ по в'язницям, положення якого відповідає положенню старшого капелана, але він відстоює інтереси тільки Англiканської Церкви.

Структура команди капелана у в'язниці така: старший капелан є заступником начальника в'язниці і може бути священником як Англiканської Церкви, так і мирянином, який виконує адміністративні обов'язки з координації роботи команди капеланів. Капелани можуть працювати на повну чи часткову ставку, з почасовою оплатою або волонтером. Як правило, у в'язниці працюють 3–4 штатних капелана (на ставці), а також запрошені представники інших релігійних організацій (з почасовою оплатою чи волонтери). Також на капелана покладається душпастирська опіка персоналу та членів їх сімей [8, с. 131].

Навчання капеланів проходить у спеціальному коледжі св. Михайла у місті Кардіф (Уельс), який є частиною богословського університету. Він готує священників та дияконів Англiканської Церкви, а також соціальних працівників. Випускники отримують магістерський диплом з капеланства. Цікаво, що семінаристи проводять по кілька тижнів разом із засудженими в умовах ізоляції з метою кращого їх розуміння [9].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Таким чином, адміністрація пенітенціарних установ досліджуваних країн світу в цілому реалізує право засуджених на релігійну діяльність. Духовно-просвітницьку роботу з ними здійснюють в'язничні капелани різних Церков. Вони не тільки проводять богослужіння, але й беруть участь у соціальних програмах. Для засуджених різних віросповідань запрошуюють представників їх релігійних конфесій.

Подальші розвідки цього напрямку можна проводити щодо участі в'язничних капеланів у реабілітаційних програмах роботи з різними категоріями засуджених.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах і установах, що належать до сфери управління ДПтС України: Закон України від 14 травня 2015 року №419-VIII. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-19#Text> (дата звернення: 13.09.2021).

2. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: Дакор, 2018. 514 с.

3. Третяк О. С., Чебоненко С. О. Становлення соціальної роботи із засудженими в місцях позбавлення волі за кордоном. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Чернігів, 2013. Вип. 108.1. С. 50–55.

4. Радов Г. О. Пенітенціарна ідея : думки на тему. Київ: Леся, 1997. 160 с.

5. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила: Рекомендація №R(2006)2 Комітету Міністрів Ради Європи від 11.01.2006. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 10.04.2021).

6. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (Правила Мандели): Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 21.05.2015 №E/CN.15/2015/L.6/Rev.1. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (дата звернення: 10.04.2021).

7. World Prison Brief data. URL: <https://www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data>.

8. Peter Phillips. Roles and identities of the Anglican chaplain: a prison ethnography. A thesis submitted in accordance with the regulations for the award of the degree of PhD at Cardiff University. November 2013. 365 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/20343361.pdf>.

9. The Cardiff Centre for Chaplaincy Studies at St Michael's College. URL: <http://www.stmichaels.ac.uk/chaplaincy-studies.php>.

References

1. Ukraine (2015), *On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Regulation of the Activities of Clergymen*

(Chaplains) in Bodies and Institutions Belonging to the Sphere of Management of the State Tax Service of Ukraine: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

2. Puzyrev, M. S. (2018), *Comparative analysis of execution of punishment in the form of imprisonment for a certain period in Ukraine and foreign countries: monograph*, Kyiv.

3. Tretiak, O. S. and Chebonenko, S. O. (2013), Formation of social work with convicts in places of imprisonment abroad, *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences*, Vol. 108, № 1, pp. 50–55.

4. Radov, G. O. (1997), *Penitentiary idea: thoughts on the topic*, Kyiv.

5. Council of Europe (2006), *European penitentiary (prison) rules: Resolution*, the Committee of Ministers, Strasbourg.

6. United Nations Organization (2015), *United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules): Resolution*, the General Assembly, New York.

7. World Prison Brief data, available at: <https://www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data> (accessed 10 April 2021).

8. Phillips, P. (2013), Roles and identities of the Anglican chaplain: a prison ethnography, PhD thesis, Cardiff University, Cardiff, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/20343361.pdf> (accessed 10 April 2021).

9. The Cardiff Centre for Chaplaincy Studies at St Michael's College, available at: <http://www.stmichaels.ac.uk/chaplaincy-studies.php> (accessed 10 April 2021).